

Suomi
Finland
100

Gieddegeažis • Kieddikeejist • Ķe'ddĶee'jjest

Kentänpäässä • By the Forest

Ķe'ddĶee'jj ääkka a'rvvtõõzz da ha'rtõõzz

SIIDA

Gieddegeažis • Kieddikeejist • Ķe'ddĶee'jjest
Kentänpäässä • By the Forest
Ķe'ddĶee'jj ääkka a'rvvtõõzz da ha'rjjtõõzz

Tee'kst

Kirsi Ukkonen, spesiaalplaaneei, Meä'cchalltõs
Maiju Saijets, ha'ŋĶĶõstuájjaž, Sää'm-mu'zei

Snimldõõgg

Ouddseidd, seeid 7, 8, 10, 12, 13, 17, 19, 22, 24: Sunna Kitti
Seidd 9: Kati Ljetoff
Seidd 11: Pasi Nivasalo
Seidd 14, 21, 25: Kirsi Ukkonen
Seidd 15: Seppo Leinonen
Seidd 18: Pauliina Saarinen
Seidd 21: Čuõrrulõstt: Risto Puranen, Vastavalo.fi

Tuáimteei

Maiju Saijets, Sää'm-mu'zei

Pedagooglaž veä'ĶĶ

Heli Aikio, kiõ'llpie'sso'hjjei, Sää'mte'gõg

Layout

Hannu Tikkanen, Tikkanen Workshop

Teäddpäi'ĶĶ

Mainoslinja, Aanar 2017

©

Sámemusea ja Davvi-Sámi luondduguovddáš Siida
Sámimuseo ja Paje-Laapi luándukuávdáš Siida
Sää'm-mu'zei da Pá'jj-Lappi luáttkõõskõs Siida
Saamelaismuseum ja Ylä-Lapin luontokeskus Siida
Sámi Museum and Northern Lapland Nature Centre Siida

www.siida.fi

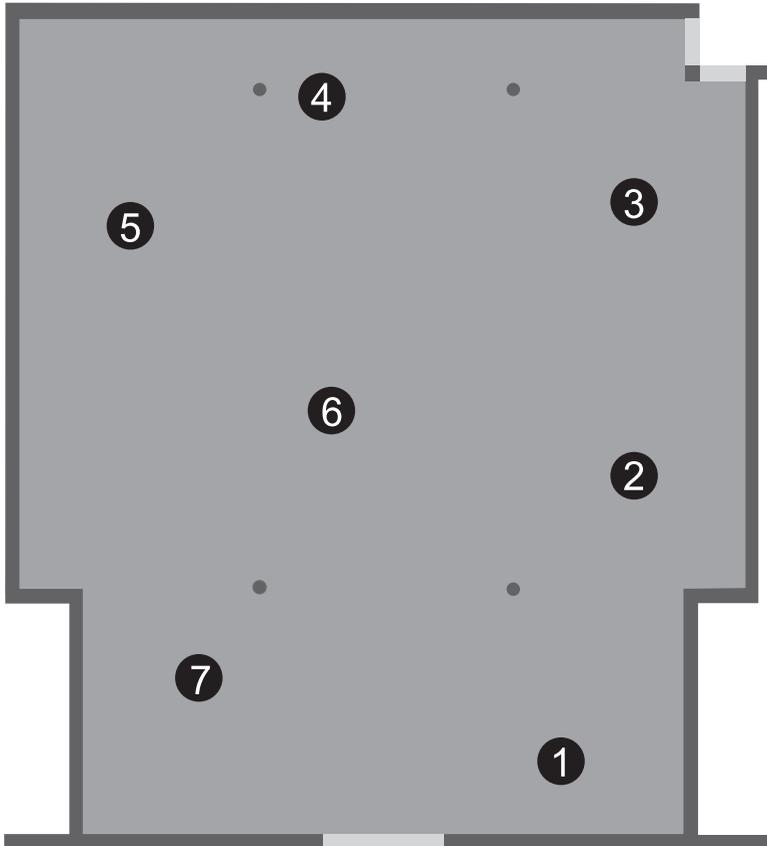
SIIDA

METSÄHALLITUS
MEAHČIRÁÐDEHUS

Vuâddkartt

1. Ķéddķee'jj ääkkaz
2. Vuäj
3. Meä'ccķeâmp
4. Meä'cc
5. Tuõddâr
6. Jeä'ğğ
7. Čäkkli

Raajji tiõrv'vuõđ

Sää'm-muzei da Pâ'jj-Lappi luâttkõõskõs Siida Kē'ddkeē'jjest -čuä'jtõsse plaanum mättpälggaz kuâņņsest teeivak Sää'mjân-nam šââddaid da jie'll'jid. Jos tu'st lij lekk, vuäitak kaunnõõttâđ sää'm maainâsjie'll'jivui'm še.

Årstempääi'k lie miârkkum ouddlõs seidda nââmrin. Tãn viihkâst lij äukkaiteâđ, hää'skes tiivt da teâtt tõin jie'll'jin da šââddin mâi'd kaaunak mää'tk â'lnn.

Kē'ddkeē'jjest-päärnaičuä'jtõõzz le'be Kē'ddkeē'jj ääkkä ha'rij-tõõzz lie plaanuum äukkaiteâđ, leâša tõid vuäitt kiõššlõõttâđ še nuõrbivui'm. Muäna tuäivvap, što ouddpeâmmji da škoouli lââs-sen täid tuâjaid äu'kken ânže še puärraz päärneeuvui'm.

Mättpälggaz täävtõssan lij tobdstâ'tted päärnaid tâ'vv-vuud luõttu da saa'mi maainâsä'rbbvuõ'tte õõutsââ'jest vuõrâsoum-ivui'm, mainsteē'l da ha'rjtõõzzid raajee'l. Kē'ddkeē'jj ääkkäž vuä'ppast taarb mie'ldd.

Tiõrv'vuõđin,

Kirsi ja Maiju

Tiervâ, Dearvva, Tiõrv! Mon leäm Kēddkēejj ääkkaz.

Mon jälstam Kēddkēejjest miõut vue'Inn. Leäm pâi to'ben jälstam. Jälstem to'ben ju'n tuu'l, te'l ko tuu äkk da ä'jj le'jje u'cc päärna.

Mon teâđam sami jiânna*i aaššid da leäm vuäinnam hã't mâi'd muu jie'llem ääi'j. Tõnt teâđam jiânna*i da haa'lääm veä'kkted da vuä'psted päärnaid, jos sij taarbše vie'kk.**

Muu vuä'ppõõzzid fe'rttai kuvddled tärkka, ko muu vuä'ppõõzz lie sää'nnväjjsi-, mainnsi- da árvvtõõzzinallšem. Teâđak-a mâi'd miârkkšââv sãmmlai vuä'mm sää'nnväajas "hää'skes taaurõš vuä'nad mää'tk"?

Vue'lğğep-a mij õõutâst Kēddkēäčča se'lvvted, što mâi'd mon meeinam!

Ķe'ddĶee'jj ääkka tuâjj:

Eu'nned mu'ne nâkkam pihttsid ko jiöčč haa'lääk!

Poorrâmrää'ss *Angelica archangelica*

Poorrâmrää'ss šâdd jooggi,
vuäjai da jaauri reeddast.

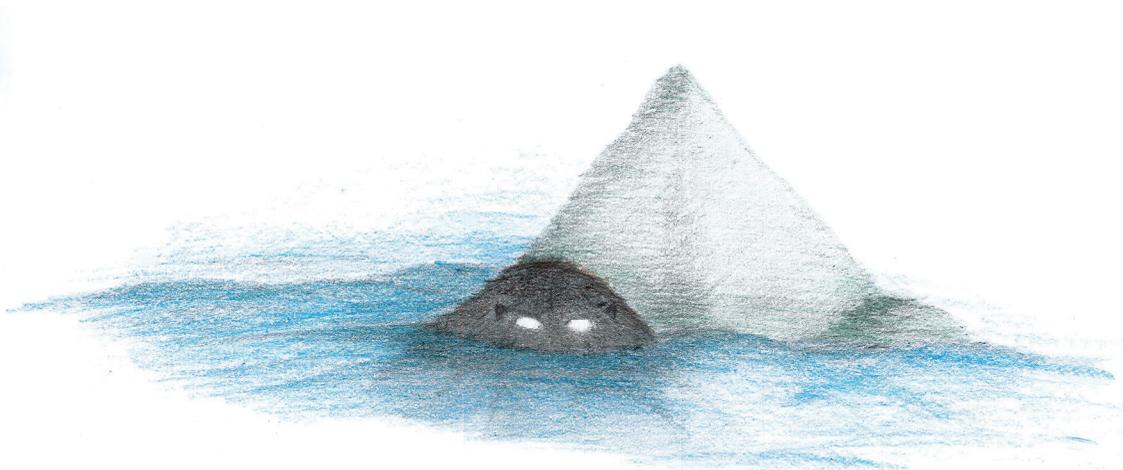
Sämmlaid poorrâmrää'ss
lij leämmaž samai vääžnai
tõnt, ko oummu lie åskkam,
što poorrâmrää'ss pue'rad
puk kõõvid.

Ķe'ddkee'jj ääkka a'rvvtõs:

Mii tät lij?

Niõđâž ešt vuäjgreeddast da su'st lij lukk ââ'lnes?

Ķiõčč vuõigg va'sttõõzz seeidast 26.

Čää'zzjie'lli

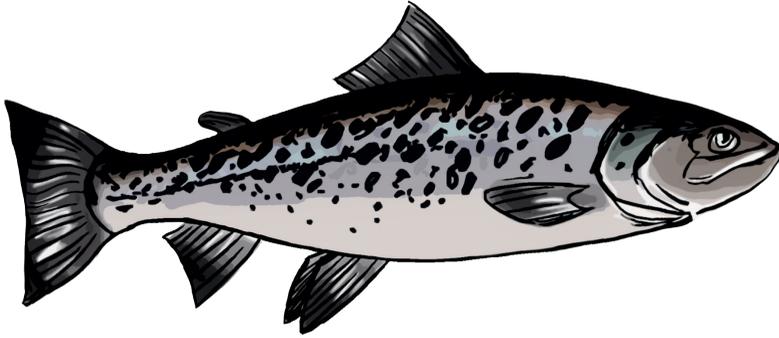
Čää'zzjie'lli lij čää'zz ha'lddi da jäälast čää'zz vue'lnn čihjloõzzâst. Tõt kuâsttai pâi nõkkmin čaa'zzin, koozz päärna jie vuäzz mõõnnâd.

Ķe'ddĶee'jj ääkkaz kââčč:

Ko'st ton vuäitak vuei'nned Čää'zzjie'lli?

Lij-a Čää'zzjie'lli põõlteejes?

Ķiõčč vuõigg vasttõs seeidast 26.

Ku'vžž *Salmo trutta*

Kue'llšii'li tu'kkee čuu't jiännai, ko sij ká'dde kuu'ž, ko töt lij sami njää'ljes kue'll.

Ku'vžž lij luõzz ruätt. Kuu'ž álggvuákka vaaikat töt, što jäälast-a töt jääu'rest, jooggâst avi vuäjast. Vuäjju'vžž lij uu'ccab ko jäu'rrku'vžž.

Ku'vžž jeäll puu'ttes čää'zzest. Näkkam čää'zz lie saau'jest tá'lk jönn jaau'rin, leâša Tâ'vv-Lää'ddjânnmest kuu'ž lie še u'cc vuäjin da jooggin.

Ķe'ddkee'jj ääkkaz tivttstâäll:

Uu'd Vä'skĶ vuâskknid

trad. Anna Antti Ahvenia

Anarâškielân heiviittâm: Heli Aikio

Nuorttsäämas: Sara Wesslin

Uu'd Vä'skĶ vuâskknid

Ķiurrâl kuu'žid

Reeig rääudid

lucca nu'kĶšid

Säkkri vöi šoorbid

Huättar heäppaž-šoorä

Ķe'ddķee'jj ääķķāž ķāâĉĉ:
Mõõn jīānnai vuāinak kuu'žid snimldõõggāst?

Ķiõĉĉ vuõigg vasttõs seeidast 26.

Haajsuei'nn *Hierochloe* sp

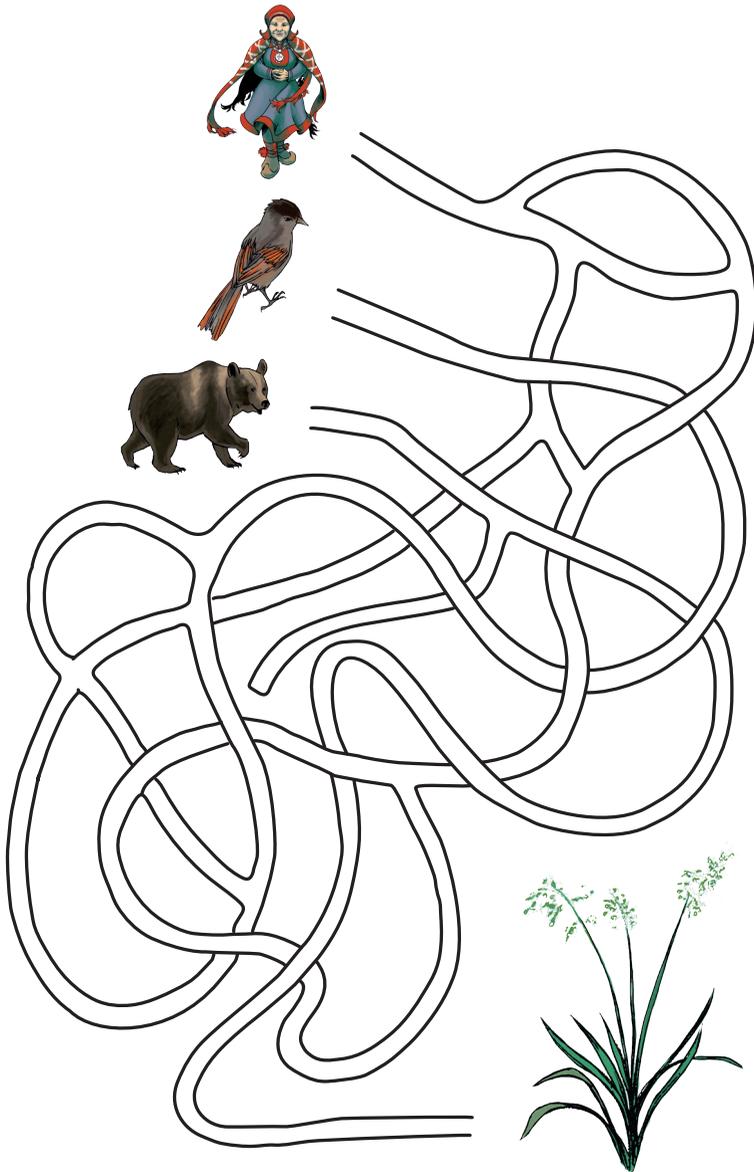
Sää'mneezan õ'ne haajsuei'n keâsttai da keâis se'st tõ'nt, ko tõ'st leäi njää'ljes haajj.

Haajsuei'nest lij kumariin-nõmmsaž aaunâs. Seämma aaunâs lij še kane'e'lest, mõõn mij ââ'nnep še viõ'lggesleei'bin.

Ķe'ddĶee'jj ääkka tuâjj:

Se'lvvet Ķii käunn vuõigg pälggaz haajjsuõi'ni ärra.

Toll

Ķe'ddĶee'jj ääkkaz vuä'ppast:

Toll lij pue'rr triângg, leäša hue'nes eežžed.

Mâi'd-son Ķe'ddĶee'jj ääkkaz täin jordd? Mii te'l šâdd,
jos toolâst šâdd eežžed?

Ķe'ddĶee'jj ääkkaz kââčč:

Ho'hssjak-a mä'htt tool puällte te'l, ko jie leämmaž vöi
riksää'ğğ?

Ķiöčč va'sttöõzz seeidast 26

Čuä'dğğ *Bucephala clangula*

Sä'mmla lie ju'n tuu'l noorrâm čueđjmõõ'nid da âânnam tõid porrmõššân. Čueđjpie'ss lij muõrâst ââlda čää'33. Čueđjpie'zzest le'be vuu'dest jeä't ni kuä'ss valddu puk mõõnid, leäša to'b va'ldde tã'lkã muä'dd mââ'n.

Čuä'dğğ kooll čaanhleejaid da tõt miârkkšâânv tõn, što tõt čaanhjal porrmõõžž čää'33 vue'lnn. Tõt čaanhjal obbnes čää'33 vuâlla, ko ââcc maaduid da teeurid.

ĶeddĶee'jj ääkkaz kââčč:

Mä'htt čuä'dğğ ââcc porrmõõžž?

Koozz čuä'dğğ kuâdd mõõ'nid?

Koozz čueđj mõõ'nid õ'nnesh tuu'l?

Ķiõčč va'sttõõzz seeidast 26

Kuusiĥ *Perisoreus infaustus*

Loo'ddi pirr ko'lle jiânnai åskmõõžž.
Tâ'vven oummu tu'ĳĳee, ko kuusiĥ puätt
tollpeällsa da meä'cca mõõnn'ja tõt
ääjast šiõgg leekk. Saau'jest ååskat,
što kuusiĥ pohtt hue'nes leekk.

Smiõtt:

Leäk-a ton jiõčč vuäinnam kuusiĥ ni kuä'ss?
Košt kuusiĥ vuäitt vvei'nned?

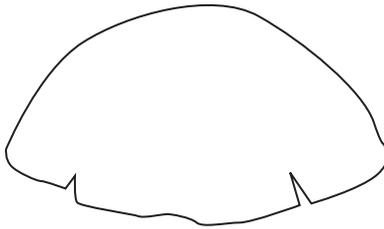
Ĳe'ddĳee'jj ääkkaz vuä'ppast da kââčč:

Jeä'l muä'r luätträäh!
Mâ'id-son tät miârkkšâäv?

Kuõbbâr *Boletaceae*

Kuõbbâr lie puõccui häärč. Puõccu pãrre kuõbbrid da valmštãtte tããlv vääras. Oummid še lij kuõbbâr šiõgg porrmõš.

Kuõbbâr lie määngnallšem. Tõin lie jue'lğğ, keãpper da vuãddsin kuõbbârvãđđõõzz.

Ķe'ddĶee'jj ääkka tuãjj tu'ne:

Piirãst kuõbbra jue'lj da kuõbbârvãđđõõzzid da eu'ned tõid.

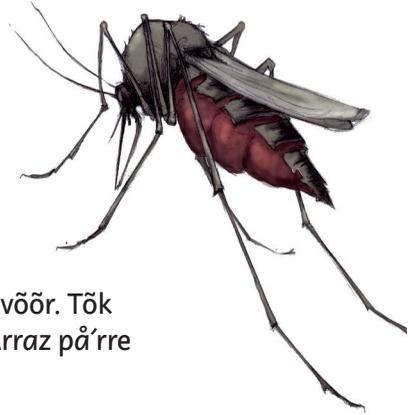
Ķe'ddĶee'jj ääkkaž tãtt smiõttãd da eu'ned:

Mãkkam teeu'r jeãlle kuõbbrest? Vuãitak pirsted kuõbbra še teeu'rid da pirrõõzz, košt kuõbbâr sã'dde.

Čuoškk Culicidae

Čuošk nje'mme vöör oummin da jie'll'jin. Čuošk käu'ne sij porrmöözž vuõijñjõõzz, paakkâsvuõđ da haaj mie'ldd.

Pâi nje'ñjõõzz čuõ'ğgee da nje'mme vöör. Tök taarbše tön möö'ni kue'ddem diött. Árraz pârre raazzi miõđ.

Ķe'ddĶee'jj ääkkaz vuä'ppast da kââčč:

Mõnt Sää'mjânnmest taarbšet čuoškid?

Čuoškk lij sä'mmlai triâñgg, ko töt nâarr puõccuid čiõkkren, te'l oumaž peäss vuõzzid mie'rĶkeed.

Ķe'ddĶee'jj ääkkaz tätt:

Oo33 snimldõõggâst 4 jeä'rdõõzz!

Ķiõčč vuõigg va'sttõõzz seeidast 26.

Lue'm *Rubus chamaemorus*

Mátam keäzz šâ'dde jiânnai luâmman da nuu'bb keäzz-õs occanj. Kõrr šõõŋ da â'brv vuet'tte pe'llsted suõpptoõgg. Kue'lšes šõõŋâst teeur jie piiv ke'rded. Teeur lie taarbla muõ'rji koujjâtt-mõõžžâst. Mue'rij šâ'dde tâ'lķ nijddsuõppja.

Ķe'ddķee'jj ääķķaž arvvtâill:

Mii mon leäm, mii mon leäm, mušt lij v'iskķesruõ'pses keä'pper da ruânas päidd.

Mii mon leäm?

Ķiõčč va'sttõõzz seeidast 26.

Ķe'ddķee'jj ääķķaž kââčč:

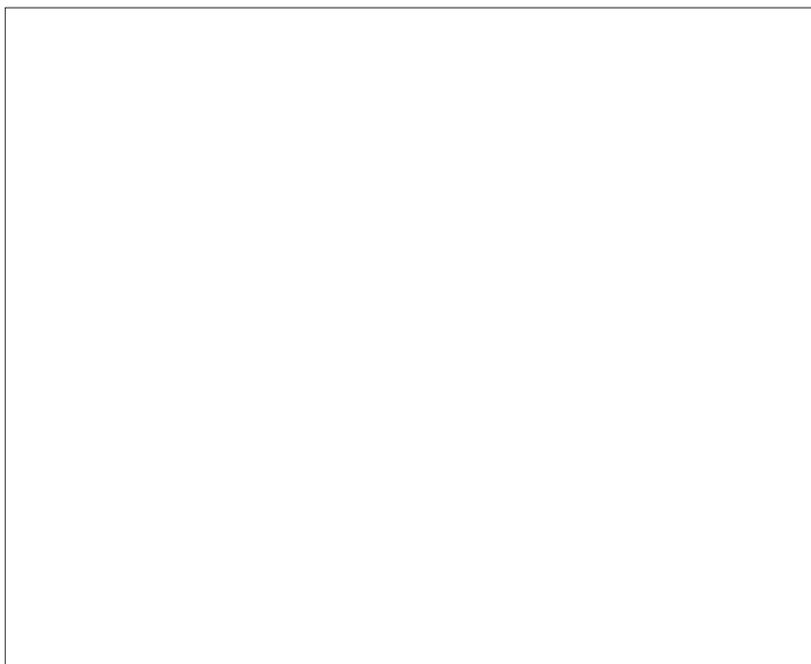
Mõ'nt jie šõõdd jiânnai luâmman hâ't alggķie'zz lue'mlie'dđi le'jje jiânnai?

Ķiõčč va'sttõõzz seeidast 26.

Tuõlddikääiv

Tuõlddikääiv čeäkkli lij ä'rgg. Son jääl last mäddluä'mest le'be ka'lddjest.

Tuõlddikääiv čeäkkli va'httai ää'rb.

Ķe'ddĶee'jj ääkkaz tätt:

Piirâst čokka Tuõlddikääiv ceakkli suu čiõkkumpäi'Ķest!

Tiõ'ttik-a, što mee'st lie vue'žžpoorrirää'zz?

Čuõrrulõõst še'lle teeúrid. Tain lõõstin lie sõhssâm, mõõi kii'jjin lij njeu'll. Teeu'r jo'rdde njeeu'l hä'rččmiõttân, leâša njeu'll-kuâškknjõs lij-i šiill, koozz teu'rr pâššan.

Sää'mjânmmest nu'bb teeúrid poorri rää'ss lij ââ'likvuõjjlõstt. Le'ččik-a âskkam, što nâäi't mooččâs rää'ss šeell teeúrid?

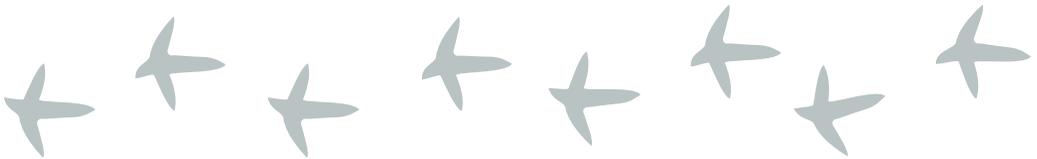
Ââ'likvuõjjlõstt vuäitt kaun-nâd ouddmiârkkân vuäjai le'be jaau'ri reeddin.

Keâram *Lagopus muta*   **Repp** *Lagopus lagopus*

Sä'mmla lie pâi šeellam reeppid.
Repp da keâram lie tuõddârlåá'dd da
lie sami seämmanallšem ålggvue'-
jjest: Kuhttu lie tälvva viõlggâd da
keässa keârjjai.

Keâram jeäll tuõddârlaaggâst da
repp vue'll'lest ko'st lie muõr da
miõstti.

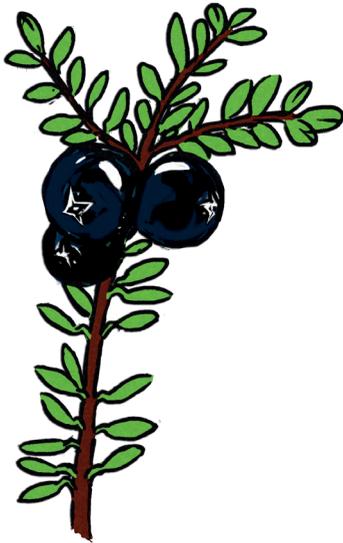

Ķe'ddĶee'jj ääkkaž kââčč:

Kâ'll Ķeârmed kaaunak snimldõõggâst?

Ķiõčč vâ'sttõs seeidast 26.

Čuõmmjõs le'be käärnõz- mue'rijj

Empetrum nigrum

Čuõmmjõs šâdd kâškk da čuõvves paaí'kin, ko'st lie occanj muõr. Čuõmmjõõzzid lie âânnam talkksen. Tõt pue'rii vuei'vkkõõv da žaar. Tõņņsi-vui'm pu'ttste čallum kue'lid. Tõņņsid pue'ldde toolâst da suõvv vuejti teeu'rid põõrtâst meâdda.

Čuõmmjõõzzid lââzšte porrmõšše da sie'jjte puõccumeâlkka. Čuõmmjõs-mie'lkk leäi hä'rčč da seeilai puârast.

Ķe'ddķee'jj ääkkaž kââčč:

Mii lij ââ'lab ko tuõddâr, leâša vue'llgab ko čuõmmjõs?
Ķiõčč vuõigg va'sttõõzz seeidast 26.

Čeäkklee

Čeäkklee jeä'lle määdd vue'lnn da sij lie mâ'te oummu. Čeäkklee lie sami mooččâd. Sij tu'kkee samai jiânnai hie'rvn, koo'llin da siilbin. Čeäkklee vuei'tte bluuttjööttâd oummu määddvuâlâž mailmma. To'ben vuäitt kuuitâg piâssâd meädda, jos lij ho'hss-jeei.

Ke'ddkee'jj ääkkaz kââčč:

Mu'vddem-son lij čeäkklee puä33?

Piirâst tääzz čeäkklee puöccu le'be kuuzz.

Va'sttõõzz a'rvvtõõzzid da harjtõõzzid

seidd 8: Poorrâmrää'ss

seidd 9: Čää'zzjie'lli jäälast činļõs, vaarlaž čää'zzgest.

seidd 11: Nellj kuu'ž, lââ'zzen 2 vuâskkan

seidd 14: Ouddmiârkkân teennin da tuu'llin da kââggee'l kue'htt muõr õ'hte.

seidd 15: Čuä'dgğ čaaηηal čää'zz vuâlla da âacc to'ben porr-mõõžž.

Čue'djpie'ss lij muõrâst.

Sä'mmla lie tuu'l noorrâm čue'djmõõ'nid porrmõššân.

seidd 17: Lue'm

Luâmman suõpptõõgg muârre, jos lij kõrr â'brr le'be kuä'lšš, jie-ga teeu'r kēe'rd koujjâ'tted suõppjest nob-ba le'be jos suõpptõõggâst lie tå'lĳ âares-suõppi.

seidd 23: Vitt kēâram, ĳiõčč snimldõõggâst

seidd 24: Pää'ljes

SIIDA